

JAMIYATNING IQTISODIY TARAQQIYOTI VA UNING INSON MANFAATLARI BILAN UYG'UNLIGI

Sadanova Dilnoza Alimbayevna, Urganch davlat universiteti dotsenti, (PhD)

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ОБЩЕСТВА И ЕГО СООТВЕТСТВИЕ ИНТЕРЕСАМ ЧЕЛОВЕКА

Саданова Дилноза Алимбаевна, доцент Ургенчского государственного университета, (PhD)

ECONOMIC DEVELOPMENT OF SOCIETY AND ITS HARMONY WITH HUMAN INTERESTS

Sadanova Dilnoza Alimbaevna, Associate Professor of Urganch State University, (PhD)

<https://orcid.org/0000-0002-4137-3618>

e-mail:
dilnozasadanova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada jamiyat iqtisodiy taraqqiyotining o'ziga xos xususiyatlari, qonuniyatlarining ijtimoiy-falsafiy tahlili, falsafiy ta'limotlarida iqtisodiyotni tashkil etish haqidagi falsafiy fikrlar hamda iqtisodiy taraqqiyotdagi islohotlarning inson manfaatlarini bilan o'zaro bog'liqligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy taraqqiyot, ijtimoiy ong, ijtimoiy manfaatlar, demokratik jamiyat, pragmatik siyosat, iqtisodiy islohotlar, xalqaro integratsiya.

Abstract: This article describes the socio-philosophical analysis of the specific features of the economic development of the society, its laws, the philosophical thoughts about the organization of the economy in its philosophical teachings, and the interrelationship of the reforms in the economic development with human interests.

Key words: economic development, social consciousness, social interests, democratic society, pragmatic politics, economic reforms, international integration.

Аннотация: В статье представлен социально-философский анализ особенностей экономического развития общества, его закономерностей, философские мысли об организации экономики в его философском учении, а также взаимосвязь реформ в экономическом развитии с интересами человека.

Ключевые слова: экономическое развитие, общественное сознание, социальные интересы, демократическое общество, прагматическая политика, экономические реформы, международная интеграция.

KIRISH. Jamiyat taraqqiyotida iqtisodiy o'zgarishlar, kishilar hayotini va turmushini farovonlashtiruvchi iqtisodiy omillar muhim rol o'ynaydi. Jamiyat taraqqiyoti haqidagi fikr va mulohazalar mudom iqtisodiyotga, iqtisodiy munosabatlar va o'zgarishlarga borib taqaladi. Sotsium hayotining eng muhim sohasi bo'lgan iqtisodiyot ijtimoiy taraqqiyot asosini va pirovard natijasini tashkil etadi.

MUHOKAMA. Iqtisodiy va ijtimoiy ong, subyektiv omillar to'g'risida fikr yuritib, S.Norqulov yozadi: "Iqtisodiy va ijtimoiy onglarning bir-biriga mohiyatan hamda funksional

bog'liqligi ularning jamiyat, taraqqiyot va inson manfaatlarini bilan uyg'unligidan kelib chiqadi. Ya'ni onglar o'rtasidagi bog'liqlikning negizi manfaatlardadir. Agar gap iqtisodiy ong to'g'risida ketsa, uning negizini iqtisodiy manfaatlardan, ijtimoiy va iqtisodiy onglar bog'liqligi haqida ketsa, ularning asosini ijtimoiy va iqtisodiy manfaatlar mushtarakligidan, mabodo so'z ong va manfaatlarning bir-biriga ta'siri borasida yuritilsa, subyektiv va obyektiv omillarning sotsiokreativ, regulativ hamda apodiktiv xususiyatlarini ochib berish zarur bo'ladi. Chunki iqtisodiy ong bilan ijtimoiy ong o'rtasidagi dia-

lektik bog‘liqlik, o‘zaro ta’sir aniq manfaatlar negizida ro‘y beradi. Ya’ni iqtisodiy manfaatlariga ijtimoiy jarayon mundarijasi to‘la singgan bo‘ladi va inson hayotining jami jabhalarida bu manfaatlar harakat qiladi. Mazkur postulatdan kelib chiqadigan fikr shuki, ong manfaatlarining subyektiv in’ikosi, aynan manfaatlariga asoslangan ijtimoiy munosabatlar, faoliyat turlari ong shakllarini belgilaydi. Bu aslida iqtisodiy omillarning ustuvorligini tasdiqlovchi fikrdir”[1-B.90]. S.Norqulov iqtisodiy va ijtimoiy onglar to‘g‘risida fikr bildirsa-da, ular aslida jamiyat taraqqiyotiga oiddir. Falsafa fanlari doktori, professor B.K.Iminov to‘g‘ri ko‘rsatadi: “Insonning iqtisodiy manfaatlari o‘ziga xos mazmun va shaklda, shaxs va jamiyat ma’naviy hayotida aks etgan bo‘ladi. Negaki, ijtimoiy taraqqiyotning butun muammoviy majmuasi ijtimoiy ong orqali turli va ko‘p qirrali tarzda ifodalanadi. Bu in’ikos jarayoni amalga oshmagan taqdirda u yoki bu manfaat maqomi jamiyat tomonidan qabul qilinmaydi. Ya’ni, iqtisodiy manfaatlar ijtimoiy manfaatlariga aylana olmaydi. Bu esa, o‘z navbatida manfaatlar dialektikasini inkor etilishidir”[2-B.50].

“Avesto”, xalq og‘zaki ijodi, islom ta’limoti, Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Nizomulmuluk, Yusuf Xos Hojib, Amir Temur, Alisher Navoiy, Bobur, Ahmad Donish va jadidlar asarlarida iqtisodiy hayotni tashkil etish, tejamkorlik, savdo-sotiq, tadbirkorlik, ijara, hisob-kitob yuritish, xususiy mulk, mulkdan foydalanish kabi iqtisodiy rivojlanish uchun zarur ko‘pdan ko‘p masalalar muhokama qilinadi, ularda halollik, mehnat qilib kun ko‘rish, nafsni tiyish, iqtisodiy aloqalar, boshqa xalqlar bilan savdo-sotiq qilib yashash, tabiat ne‘matlaridan ratsional foydalanish borasida hozirgi bozor iqtisodiyoti uchun ham zarur tavsiyalar, pand-nasihatlarni, g‘oyalar bildiriladi. Shuning uchun ham o‘zbekona iqtisodiy madaniyatning shakllanish qonunlarini o‘rgangan va ochib bergan falsafa fanlari nomzodi, dotsent B.Valiyev yozadi: “Bozor iqtisodiyotiga o‘tish uchun xalqimiz o‘z asriy an‘analaridan, milliy qadriyatlaridan voz kecholmas edi. Jamiyatimizda ularga sodiq qolinsagina, o‘z milliy qiyofasini, betakror, ezgulikka yo‘g‘rilgan insoniy fazilatlarini saqlab qolishi mumkin edi. Lekin, albatta, bu degani milliy an‘analarimiz va urf-odatlarimizni, qadriyatlarimizni takomillashtirish talablarini yangi taraqqiyot tajribalari, boshqa xalqlarning ilg‘or an‘analari bilan boyitishdan voz kechishni bildirmaydi.

Aksincha, bizda yangi jamiyat qurish jarayonida tarixiy an‘analarni shunchaki tiklash bilangina kifoyalanmaydi, balki ularni yangi voqelikka, zamonaviy sivilizatsiya talablariga moslab rivojlantirish va mazmunan boyitish yo‘ldan borilmoqda. Zotan, milliy istiqbol kelajakka yo‘naltirilgan bo‘lib, ijtimoiy larzalarsiz, inqilobiy sakrashlarsiz, evolyutsion taraqqiyot tamoyiliga asoslanib ildam borishni taqozo etadigan yo‘ldir. Jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi asosiy kuch va imkoniyatlarni bir joyga to‘plash, islohotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish orqali bozor munosabatlariga asoslangan, demokratik odil jamiyat barpo etish asosida, jamiyatimizda ularga mos iqtisodiy madaniyatni shakllantirish O‘zbekiston tanlagan yo‘lning ma’no-mazmuniga mos tamoyillardan kelib chiqadi”[3-B.78]. Keyinroq Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning “Iqtisodiy rivojlanish sohasida davlat siyosatini amalga oshirish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” (2019-yil 10-yanvar)gi Farmoni qabul qilindi. Mazkur hujjatda iqtisodiy taraqqiyotga g‘ov bo‘layotgan qator muammolar borligi ta’kidlanadi. “Iqtisodiyot organlarining amaldagi tuzilmasi, ularning ishini tashkil qilish prinsip va usullari iqtisodiyotni boshqarishning zamonaviy talablariga, shuningdek, iqtisodiyot tarmoqlaridagi tuzilmaviy o‘zgarishlarga javob bermaydi. Xususan, iqtisodiyotning o‘zgarishi sharoitida mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asoslangan maqsadli yo‘nalishlarini (indikatorlarini) shakllantirish. Shuningdek, mavjud ichki va tashqi omillarni hamda islohotlarning strategik ustuvor yo‘nalishlarini hisobga olgan holda iqtisodiy o‘sishning yangi manbalarini aniqlash tizimi mavjud emas. Iqtisodiyotning hududiy va tarmoq taraqqiyoti, shu jumladan, urbanizatsiya salohiyatini amalga oshirish orqali mutanosiblikni ta’minlash uchun ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish borasidagi ishlarni muvofiqlashtirish tizimi kerakli darajada yo‘lga qo‘yilmagan. Bozor tamoyillarini keng joriy etish, mahalliy ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, bozorni raqobatbardosh tovarlar bilan to‘ldirish va ularni tashqi bozorlarga yo‘naltirish hajmlarini oshirish bo‘yicha zarur tadbirlar ishlab chiqilmayapti. Natijada barqaror ishchi o‘rinlari yaratish darajasi pastligicha saqlanib qolayotganligi aholini, ayniqsa, qishloq aholisini barqaror daromad manbai bilan ta’minlash imkonini bermaydi va sifatli inson

kapitalini rivojlantirishga to'sqinlik qiladi"[4]. Iqtisodiyotni boshqarishning bozor mexanizmlarini joriy etish va mintaqaviy va global iqtisodiy o'zgarishlarni hisobga olgan holda iqtisodiyot asosiy sohalarini rivojlantirish strategiyasini shakllantirish, hududiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash orqali joylarda aholi turmush tarzini, farovonligini, urbanizatsiyani yuksaltirishdek murakkab va serqirra vazifa kun tartibiga qo'yildi. Iqtisod fanlari doktori, professor A.Madaliyev tomonidan 2000-yillarning boshlarida Iqtisodiyotni rivojlantirish xalq markazlari tashkil etish g'oyasi ilgari surilgan edi. Uning fikricha, "Bozor iqtisodiyoti sharoitida boshqaruv organlarining ishlab chiqaruvchilar bilan munosabatlarini tubdan o'zgartirishni, demokratik tamoyillar asosida ular bilan muomala, murosai madora qilishni taqozo etadi. Buning uchun barcha viloyatlar va tumanlarda iqtisodiyotni rivojlantirish xalq markazlarini tashkil etish kerak. Shuningdek, vazirliklar, konsernlar, assotsiatsiyalar, tadbirkorlik palatalari, hissadorlik jamiyatlari, yirik korxonalar va tashkilotlar qoshida ham bunday markazlar tuzmoq katta samaralar garovi bo'ladi. Ommaning manfaatlarini, ehtiyojlarini, irodasini to'laroq ifoda etish orqali jamoatchilikning keng doiralarini markazlar ishida tobora ko'proq bevosita ishtirok ettirish orqali erishiladi" [5-B.32].

Prezidentimiz Sh.Mirziyoevning bir qator Qaror va Farmonlarida Innovatsiya markazlari zimmasiga hududiy iqtisodiy rivojlanish, innovatsion ishlanmalarni amaliyotga joriy etish, joylardagi ilmiy-texnik ijodga moyil yoshlarni topish va ularda innovatsion izlanishlarga qiziqish uyg'otish kabilar vazifa qilib yuklanadi. Bu o'rinda bir tomondan, iqtisodiy taraqqiyot uchun zarur iqtisodiyot infratuzilmalarini shakllantirish, iqtisodiyotni samarali boshqarishni yo'lga qo'yish orqali bozor munosabatlarining keng imkoniyatlaridan foydalanishga erishish; ikkinchidan, xorijiy tajribalardan bahramand bo'lgan holda, chet ellardagi samarali menejment va marketing usullarini amaliyotga joriy qilish, har qanday innovatsion izlanishlarni sinchiklab o'rgangan holda iqtisodiy samara beradigan ilmiy-texnik loyihalarni moliyalashtirish, innovatsiya bozorlarini yaratish; uchinchidan, hududiy iqtisodiy muammolarni hal etish uchun yangi ish joylari yaratish, yoshlardagi ilmiy-texnik va iqtisodiy bilimlarga qiziqishni tarbiyalash, kerak bo'lsa, ularni xorijiy davlatlarda o'qitish kabi strategik

ahamiyatga ega vazifalar qo'yilganini ko'ramiz. Shuni alohida ta'kidlashimiz kerakki, iqtisodiy taraqqiyot xalqaro integratsiya, foydali hamkorlik, ilg'or davlatlar sinovidan o'tgan menejment va marketing, innovatsion ishlanmalarni joriy etish, bu borada tinmay o'qish, o'rganish va eksperimentlar o'tkazishni taqozo etadigan jarayondir.

XULOSA. Ilmiy va siyosiy adabiyotlarda uchraydigan, davlatning iqtisodiyotga aralashuvini qisqartirish kerak, degan fikr davlatning iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlash jarayonlariga bosh-qosh bo'lishini rad etmaydi. Iqtisodiy taraqqiyotni umumilliy, umumxalq manfaati darajasiga faqat davlat va uning novatorligi, pragmatik siyosati ko'taradi. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, ularni umumilliy, umumxalq manfaatlarini darajasida idrok etilishi, anglanishi davlatning roli qay darajada ziyod va zarur ekanini isbotlaydi. Iqtisodiy soha, u qanday imkoniyatlar va mablag'lar, kapital va resurslarga ega bo'lmasin, davlatning iqtisodiy siyosatisiz umumilliy, umumxalq manfaatlarini darajasiga o'zidan o'zi ko'tarila olmaydi. Kishilarni, xalq va millatni iqtisodiy islohotlarning faol subyektlariga aylantirish, iqtisodiy taraqqiyotning obyektiv zarurligini anglatish kabi vazifani faqat davlat samarali amalga oshirishi mumkin. Iqtisodiy faoliyatda tor, goho qarama-qarshi xususiyatga ega manfaatlar mavjudligini, ular to'qnashib antogonistik kurashlar manbaiga aylanishi mumkinligini unutilib bo'lmaydi. Davlat yetakchi kuch sifatida ana shu kolliziyalarni bartaraf etadi, manfaatlarini ijtimoiy taraqqiyot maqsadiga yo'naltiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Норкулов С. Фуқаролик жамияти ва ижтимоий онгда трансформация жараёнлари. Тошкент: Наврӯз, 2015. 90 б.
2. Иминов Б.К. Манфаатлар сиёсат ва мафкура манбаи. Тошкент: Минхож, 2002. 50-б.
3. Валиев Б. Иқтисодий маданият ва уни шакллантириш омиллари. Тошкент: Тошкент ислом университети, 2008. 77-78 б.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. "Иқтисодий ривожланиш соҳасида давлат сиёсатини амалга ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" // Халқ сўзи, 2019, 12 январ).
5. Мадалиев А. Ўзбекистоннинг ижтимоий иқтисодий тараққиёти миллий моделини яратиш асослари. Тошкент: Фан, 2004. 31-32 б.